

GUMANITAR –IJTIMOIY FANLAR**O'QUV MASHG'ULOTLARDA ZAMONAVIY DIDAKTIK VOSITALARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH**

Hamidov Jalil Abdurasulovich

Jizzax politexnika instituti pedagogika fanlari
doktori professor

Komilova Nodira Abdurahmon qizi

Islom Karimov nomidagi ToshDTU Olmaliq filiali
katta o'qituvchisi

Annotsiya: Bugungi kunda asosiy pedagogik muammolardan biri – bu talabalarni amaliy masalalarni yechish uchun zamonaviy o'quv didaktik vositalarini ijodiy qo'llashga tayyorlashdir. Bunday tayyorgarlikni shakllantirishning asosiy vositasi amaliy masalalarni tanlash bo'lib, u shu bilan izohlanadiki, tanlangan amaliy masala talabaga o'zlashtirilgan bilimlarning turli xil komponentlarini yaxlit manzaraga birlashtirish va ularni amaliy-tatbiqiy tavsifda aks ettirish imkonini berib, nazariy bilim va zamonaviy o'quv didaktik vositalardan mustaqil foydalanish o'rtasidagi oraliq bo'g'in sifatida ishtirok etadi.

Kalit so'zlar: nazariy bilim, didaktik vositalar, kasbiy faoliyat, bilimlar tizimi, motivatsiya, , kasbiy qiziqish

Аннотация: Одной из основных педагогических проблем на сегодняшний день является подготовка учащихся к творческому использованию современных учебно-дидактических средств для решения практических задач. Основным средством формирования такой подготовки является подбор практических задач, что объясняется тем, что выбранная практическая задача позволяет студенту объединить различные компоненты полученных знаний в целостную картину и отразить их в практико-прикладном описании, теоретическом знании и современной учебной дидактики. участвует как промежуточное звено между самостоятельным использованием средств. Узбекский

Ключевые слова: теоретические знания, дидактические средства, профессиональная деятельность, система знаний, мотивация, профессиональный интерес.

Annotation: one of the main pedagogical problems today is the preparation of students for the creative application of modern educational didactic tools for solving practical issues. The main tool for the formation of such preparation is the choice of practical issues, which is explained by the fact that the selected practical issue is

involved as an intermediate link between theoretical knowledge and independent use of modern educational didactic tools, allowing the student to combine various components of acquired knowledge into a holistic picture and reflect them in a practical-applied description.

Keywords: theoretical knowledge, didactic tools, professional activity, knowledge system, motivation, professional interest

Bugungi kunga kelib uzluksiz ta'lim tizimida va jamiyatda pedagoglik kasbi eng nufuzli, sharaflil kasbga aylanib bormoqda. Bu esa o'z navbatida pedagogik jarayonga tajribali va istedadli pedagoglarni jalb qilishni taqozo etadi. Ushbu dolzarb muammoni hal etishda, yani davlat ta'lim standartlari talablari darajasidagi kadrlarni tayyorlash ishlari pedagoglar tomonidan faqatgina zamonaviy o'qitish texnologiya va didaktik hamda vizual vositalarni qo'llab didaktik jarayonni tashkil etish va obyektiv boshqarish orqali ijobiy amalga oshirilishi mumkin. Mashg'ulotlarni didaktik vositalardan foydalanib o'tkazish o'qituvchi tomonidan tashkil qilinadi. Shuning uchun didaktik vositalardan umumiy o'rta maktablarda darslarida, professional ta'limi va oliy ta'lim muassasalarida esa ma'ruza, amaliy mashg'ulotlarni tayyorlash va o'tkazish nazarda tutilgan. Oliy ta'lim muassasalarida kasbiy faoliyatga tayyorlashda talabalar dastlab kasbiy fanlarni o'rganadilar. Quyi kurslarda esa u hali metodik fanlar bilan tanish emas va kasbiy faoliyati haqida ham yuzaki tasavvurga ega bo'ladi. Yuqori kurslarda talabalar kasbiy faoliyat elementlarini bevosita egallashga o'qitish nazariyasi va metodikasi mashg'ulotlarida, kasbiy fanlar va maxsus fanlarni o'rganishda, pedagogik amaliyotda, kurs ishi va bitiruv malakaviy ishlarini bajarishda jalb etiladi. Zamonaviy o'quv-moddiy bazani yaratish talabani kasbiy faoliyatga tayyorlashning muhim pedagogik sharti hisoblanadi. Amaliy masala aniq vaziyatda zamonaviy o'quv didaktik vositalardan foydalanishni e'tiborga olib, kasbiy faoliyatni o'zlashtirishga imkon beradi, shuning uchun ham talabalar tomonidan amaliy masalalar va topshiriqlar tizimini bajarishni kasbiy faoliyatda zamonaviy o'quv didaktik vositalarni qo'llashga tayyorlikni shakllantirishning didaktik vositalaridan biri sifatida qarash mumkin.

Biz o'z tadqiqotimizda amaliy masalalarni tasniflashga I.Y. Lerner, V.A. Slavenin va boshqalarning ishlarida keltirilgan maqsadlar taksonomiyasiga asoslanuvchi yondashuvdan foydalandik. Qo'yilgan maqsad iyerarxiyasiga erishish uchun har bir elementning o'rni va tarkibi qat'iy aniqlangan va zamonaviy o'quv didaktik vositalardan foydalanish e'tiborga olingan holda kasbiy faoliyat tuzilmasini aks ettiradigan subordinar masalalar tizimi zarur.

Ilmiy-pedagogik adabiyotlarda bunday tizimni inson tafakkuri rivojining uchta darajasiga mos keluvchi quyidagi uchta tasnifdan biri asosida qurish mumkinligi asoslangan:

- 1) quyi daraja: bilimlar tizimi - masalalar tizimi (I.Y. Lerner, N.M. Yakosheyeva va boshqalar
- 2) yuqori daraja: bilish faoliyati metodlari masalalar tizimi (I.Y. Lerner va boshqalar);
- 3) eng yuqori daraja: shaxsning intellektual-ijodiy masalalar tizimi (V.A. Andreyev)

Bu tasniflarning har biri alohida masalalarni hal etadi, ammo ularning hech biri alohida holda bilim, ko‘nikma va shaxs sifatlarini butunlay qamrab olmaydi. Tasniflashning ikkinchi darajasining asosi bo‘lib, birinchi darajasini, ya‘ni bilimlar tizimini o‘z ichiga qamrab olishi hisoblanadi. Chunki mustaqil ahamiyatga ega bo‘lgan bilim va ko‘nikma o‘zaro bir-biri bilan uzviy bog‘liq. Boshqacha aytganda, bilim ko‘nikmadan tashqarida mavjud bo‘lmaydi, ko‘nikma esa bilimlarga tayanmasdan o‘zlashtirilmaydi, amalda qo‘llanilmaydi. Demak, ikkinchi va uchinchi darajalarni birlashtirib, zamonaviy o‘quv didaktik vositalarga oid bilimlarning o‘zaro aloqadorligini, ularni kasbiy faoliyatda qo‘llash ko‘nikmalarini va ushbu faoliyatga mos shaxsiy sifatlarni ta‘minlovchi masalalar tasnifini tuzish mumkin.

Axborot ko‘lami kengayotgan hozirgi davrda bilimlarni tizimlashtirish va undan tezkor holda foydalanish muhim ahamiyatga ega. Hozirgi kunda kasbiy faoliyatda foydalanishga mo‘ljallangan bilimlarni “siqilgan” va ixcham tarzda qulay ko‘rinishda tavsiflashning quyidagi modellari alohida ahamiyatga ega: mantiqiy model, freymli model va semantik tarmoq modeli.

Texnika yo‘nalishini bitirgan muhandisning ish amaliyotini o‘rganish asosida, biz oliygohda o‘qish jarayonida zamonaviy o‘quv didaktik vositalardan foydalanib egallangan bilim va ko‘nikmalar tizimidan kasbiy masalalarni yechishda foydalanishmaydi, degan xulosaga keldik. AKT sohasida yetarli tayyorgarlikga ega bo‘lgan pedagogning faoliyati esa reproduktiv xarakterga ega. Buning sababini tahlil etish esa, ta‘lim muassasasi o‘qituvchisining ta‘limiy faoliyatda zamonaviy o‘quv didaktik vositalardan foydalanish bo‘yicha to‘plangan tajribalari tez-tez talab etilmaydi, chunki ko‘pgina bitiruvchilarda uni doimiy o‘rganish va amaliyotda qo‘llash motivatsiyasi shakllanmagan, degan xulosaga olib keldi.

Biz tashkil etgan o‘quv-tarbiya jarayonida talabalarning o‘quv faoliyatida zamonaviy o‘quv didaktik vositalardan foydalanishga oid bilim va ko‘nikmalarni egallashda pozitiv ichki motivatsiya uyg‘otishga e‘tibor qaratiladi. Bundan tashqari, bilishga motivatsiyani ijodkorlikning o‘ziga xos motivatsiyasi sifatida qaraladi. Shuning uchun ham, uni shakllantirish bo‘lajak kasb ta‘lim o‘qituvchisining o‘quv-bilish, ilmiy-tadqiqotchilik kasbiy-pedagogik faoliyatida ijodiy faolligini rivojlantirishning zaruriy sharti hisoblanadi. Shunday qilib, muhim va asosiy masalalardan biri – bu talabalar

faoliyatining barcha yo‘nalishlariga ta’sir etadigan bilish motivlarini aniqlash va rivojlantirish hisoblanadi.

Talabalarning bilish motivlarini pedagogik tashxislash uchun biz zamonaviy o‘quv didaktik vositalaridan foydalandik. Bunday yondashuv talabada ko‘p uchraydigan bilish faoliyati haqidagi to‘la axborotni taqdim etadi, bilish ehtiyojiga u yoki bu ta’sir usullarini va motivlarni asosli tanlashga keng imkoniyat beradi.

Kasbni yuqorida darajada egallashga motivatsiya esa o‘z ichiga zamonaviy o‘quv didaktik vositalar sohasidagi zamonaviy yutuqlardan foydalanishga tayyorgarlik, mustahkam kasbiy bilim va amaliy ko‘nikmani egallash, bilishga qiziqish, zamonaviy o‘quv didaktik vositalardan foydalanib kasbiy faoliyatga tayyorlanishga intilish kabi ichki omillarni qamrab oladi.

Bizning tadqiqotimiz natijalari talaba qanchalik qobiliyatli va iqtidorli bo‘lmasin, u hohish va motivlashgan o‘qitishsiz muvaffaqiyatga erisha olmasligini ko‘rsatdi. Shunday qilib, talabalarining faolligi, shuningdek, o‘quv materiallarini o‘zlashtirishi uning motivatsiyasiga ko‘p jihatdan bog‘liq ekan.

Biz o‘z tadqiqotimiz jarayonida bilim va ko‘nikmalar tizimini motivlashgan holda egallashning quyidagi qoidalarga tayandik:

- ✓ kasbni egallashga, shu jumladan, zamonaviy o‘quv didaktik vositalardan foydalanishga tayyorgarlikni yuqori darajada o‘zlashtirish;
- ✓ fan va texnikaning zamonaviy yutuqlaridan foydalanish, o‘quv faoliyati jarayonida zamonaviy o‘quv didaktik vositalarni qo‘llashga oid bilim va amaliy ko‘nikmalarni egallash;
- ✓ talabalarni kasbiy faoliyatida zamonaviy o‘quv didaktik vositalarni qo‘llashga yuqori darajada tayyorlash, ularning shaxsiy raqobotbardoshligini oshirish.

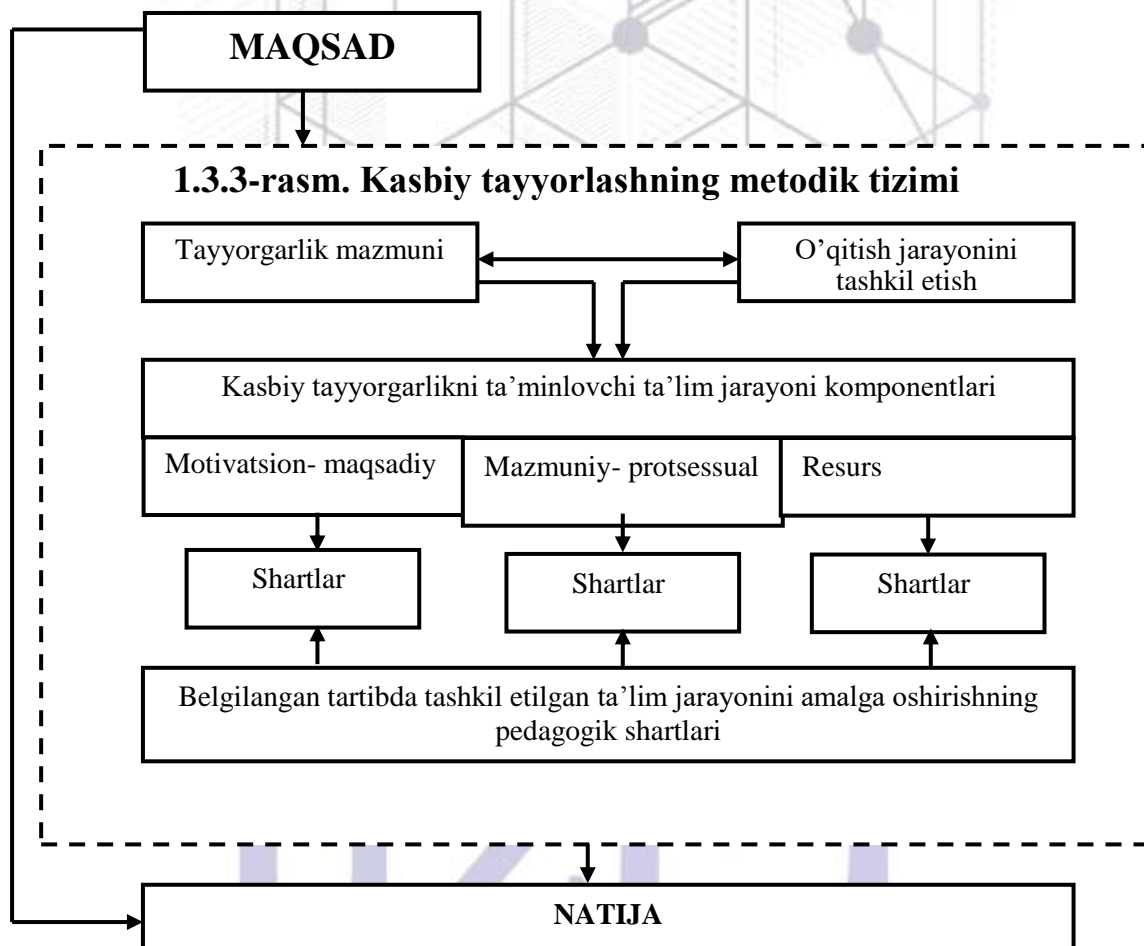
Shunday qilib, motiv texnika yo‘nalishi talabalarining faoliyatga undovchi omil hisoblanadi. Qiziqish bu o‘quv faniga emotsional munosabati bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, talabaning bilim sohasiga yo‘naltirganligini bildiradi. Kasbiy motiv va qiziqishlar talabalarda o‘zining kasbiy faoliyatiga mos bilim va ko‘nikmalarni ta’minlaydi. Tadqiqot jarayonida biz motivatsiyani tashxislash kasbiy bilim va ko‘nikmalarni muvaffaqiyotli shakllantirishning asosi hisoblanadi, degan xulosaga keldik. Tashxislash o‘z ichiga quyidagi o‘lchovlarni qamrab oladi: o‘qish maqsadini shakllantirishdagi o‘zgarish, talabalarda turli xil o‘quv faoliyatiga munosabatlarning shakllanganligi, o‘qishning mazmun-ma’nosini kuchaytirish, kasbiy qiziqish, motiv va ehtiyojni shakllantirish. Bizning nuqtai nazarimizcha, talabaning motivatsiya darajasini tashxislashga yo‘naltirilgan turli kompyuterli testlardan foydalanish maqsadga muvofiq. Biz kasbiy fanlarni umumiylikdan xususiylikka tamoyili asosida o‘rganish maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz. Shu maqsadda ichki aloqalarni o‘rganish va

aniqlash uchun zarur va yetarli axborotni ajratish maqsadida o‘quv materialini mazmunini tuzilmalashtirishda V.P. Bespalko va D.V. Chernishevskiy tomonidan taklif etilgan usuldan foydalanish mumkin.

Kasbiy tayyorlashning metodik tizimi quyidagi elementlarni o‘z ichiga oladi: o‘qitish maqsadi va natija, tayyorgarlik mazmuni, o‘qitish jarayoni, ta’lim jarayoni komponentlari, pedagogik shartlar.

V.P. Bespalko o‘quv materialini o‘zaro mantiqiy bog‘langan graflar ko‘rinishidagi sxemalar yordamida tuzilmalashtirishni taklif etgan. N.S. Purisheva tomonidan taklif etilgan o‘quv predmetining didaktik modelini va L.Y. Bordonskaya tomonidan taklif etilgan o‘quv materialini mazmunini aniqlashga ilmiy yondashuvlarni tahlil etish asosida talabalarni kasbiy tayyorlashning metodik tizimini ishlab chiqdildi (1-rasm)

1-rasm. Kasbiy tayyorlashning metodik tizimi

O‘quv kursi mazmunini tuzilmalashtirishda quyidagi psixologik- pedagogik qonuniyatlar e‘tiborga olinadi: katta hajmdagi o‘quv materialini qiyin eslanadi; aniq tizimda ixcham joylashgan material oson qabul qilinadi; o‘rganilayotgan materialda

o'rganish obyektining har tomonlama xarakteristikasi uchun zarur bo'lgan mazmuniy asoslar (ilmiy dalillar, tushunchalar, qonunlar, nazariya, nazariy bilimlarning amaliy tatbiqi)ni ajratish uni samarali eslashga imkon beradi.

An'anaviy o'quv adabiyotlarida materialni muayyan mantiqiy ketma- ketlikda o'rganish ko'zda tutiladi. Ularda mazmunni ochib berishning chiziqli tuzilmasi o'z aksini topgan. Ammo o'quv materialini bayon etishning chiziqli tuzilmasi boshqa modulli tuzilmaga nisbatan ko'p vaqtni talab etadi.

O'quv materiali mazmunini tavsiflovchi tuzilmaviy sxemalar bilim elementlarini, ya'ni tushuncha, ta'rif, qonunlar, tadqiq qilish va hisoblash metodlari, ularning o'zaro aloqasi va boshqalarni ko'rgazmali taqdim etish imkoniyatini beradi.

Talabalarning o'qitish jarayonidagi faoliyati, eng avvalo, ularda quyidagi kasbiy ko'nikmalarni shakllantirishga yo'naltiriladi: umumlashgan namunaviy masalalarni yechish ko'nikmasi, mantiqiy usullarni qo'llash ko'nikmasi, o'quv eksperimentlarini qo'yish, ijodiy loyihalarni tayyorlash, referatlar tayyorlash ko'nikmalari. Kasbiy tayyorgarlik sifati ta'lim maqsadi va kasbiy faoliyatga tayyorlashda qo'llaniladigan pedagogik texnologiyaga bevosita bog'liq. Kasbiy tayyorgarlikning muayyan darajasiga erishish uchun mustaqil o'quv-bilish faoliyatini kengaytirishga imkon beruvchi egiluvchan modulli texnologiyaga asoslangan o'qitish usuli katta ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

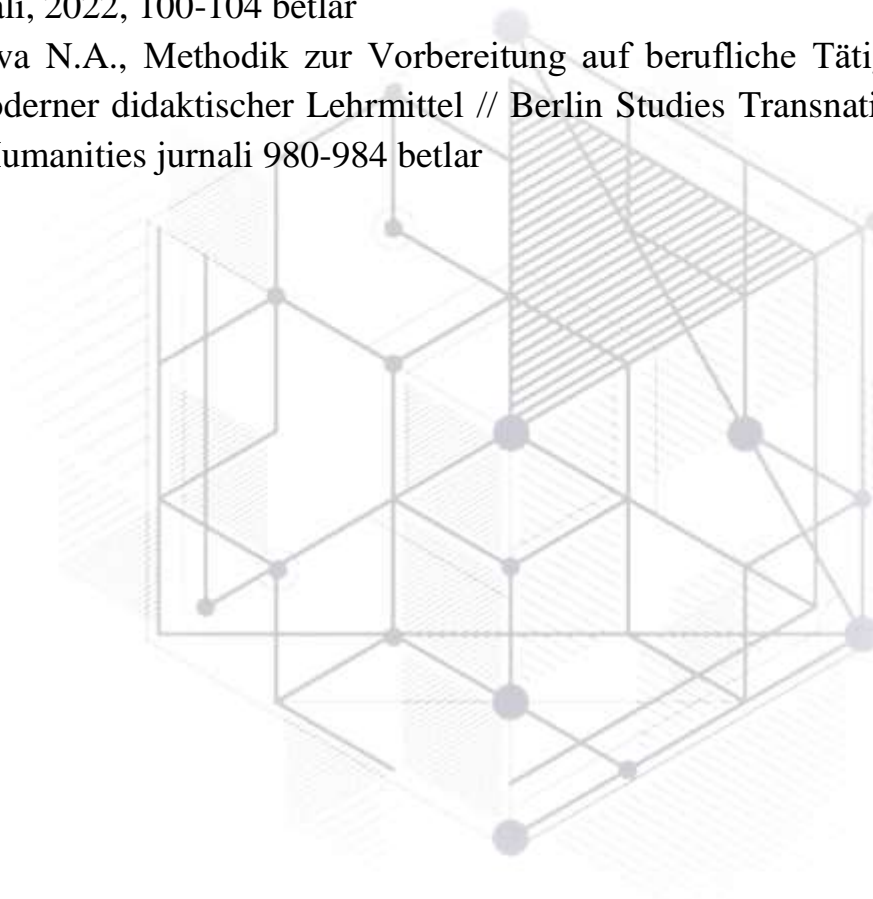
1. Hamidov J.A. Bo'lajak kasb ta'limi o'qituvchilarini tayyorlashda o'qitishning zamonaviy didaktik vositalarini yaratish va qo'llash texnologiyasi. ped. fan. dokt. Diss. Toshkent. 2017. - 337 b.
2. Hamidov J.A. Bo'lajak kasb ta'limi o'qituvchilarini tayyorlashning modeli uslubi "O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi mazmunini shakllantirish va takomillashtirish muammolari" // Respublika ilmiy-amaliy konfe-rensiyasi.- T.: 2001, 123-127 betlar
3. Hamidov J.A. Kasb ta'limi mutaxassislarini tayyorlashga izchil yondashuvni darsliklarda ifodalanishi. "Uzluksiz ta'lim jarayonini o'quv-metodik majmualar bilan ta'min-lash muammolari" // Respublika il-miy-amaliy konferensiya materiallari. - T.: 2001, 287-291 betlar
4. Hamidov J.A., Usanov M.M., Adilov B.B. Oliy ta'limda bulutli texnologiyalar // Zamonaviy o'qituvchining kasbiy faoliyatiga innovatsion yondashuvlar xalqaro onlayn ilmiy-amaliy konferentsiyalar to'plami . Namangan 05. 10. 2020. 110-115 betlar.
5. Hamidov J.A., Usanov.M.M. Oliy ta'lim muassasalarida bulutli texnologiyalarga asoslangan axborot ta'lim muhitining imkoniyatlari // Professional ta'lim tizimida islohotlar, malaka oshirish ta'lim turida innovatsion g'oyalar mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferentsiya. Pedagogik innovatsiyalar, kasb-hunar ta'limi boshqaruv

hamda pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish instituti, Toshkent-noyabr-2020 y. 335-338 betlar.

6. Komilova N.A., Talabalarni kasbiy tayyorlashda zamonaviy didaktik vositalar tahlili va uni takomillashtirishning nazariy asoslari // O'zbekiston milliy universiteti xabarlar jurnali, 2022, 100-104 betlar

7. Komilova N.A., Methodik zur Vorbereitung auf berufliche Tätigkeiten auf der Grundlage moderner didaktischer Lehrmittel // Berlin Studies Transnational Journal of Science and Humanities jurnali 980-984 betlar

JizPI